

bogas, de kisebb fák és a fejfák vonalaival (a képben a templom masszív tornya jelenti az ellensúlyt)... sorolhatnánk még a tájfotókat, hosszan. De hát milyen kitűnő a kompozíciója (más témára térve) a baróti piacnak — templomtorony és ökrös szekér kontrasztjával, vagy Kézdivásárhely főterének, a házsor fehér-sötét ritmusával! Hogy sikerül elkapnia (kezdetleges felszerelésével) fény és árny játékát a romantikus marosújvári kastélyon! Milyen pompás hangulatmegragadás a háromszéki székely nemesi kúria képe, az előtérben álló hatalmas fával, s alatta a padokkal, ismét csak fény és árny játékával! Műemlékfényképésznek is elsőrangú (udvarhelyi ferences templom, nagylaki templom). Arról a néprajzkutatók nyilván bővebben írnak majd: mi a külön értéke népviselet-fényképeinek.

„A lélek fényűzése”: ez volt Orbán Balázs fotóművészte. S nem kis értékkel maradtunk volna szegényebbek, ha ezt a „pluszproduktumot” Erdélyi Lajos s a *Kriterion* kiadó jóvoltából nem vehettük volna a kezünkbe. (Bukarest, 1971.)

TRÓCSÁNYI ZSOLT

Raffai Sarolta: Rugósoron

A háború képeit és légkörét idézi ez a novellás kötet: a párbeszédnek éles géppuskahangját drámai defonációk követik, s az erőgyűjtő szünetekben, a dübörgő monológokban is füledt feszültség van, farkasszemet néző indulatok. S az ütközetek nyomában vér és romok, sérült előítéletek, avult magatartásformák üszkei. — Ez a „háború” Raffai Sarolta felszabadító hadjárata, a sebek: beteg testrészek sérülései, tisztító, gyógyító metszések. A kötet történetei, akár sorsokat feldúló nagy összecsapásokat, akár izzó köznapi konfliktusokat ábrázolnak, mind az emberibb, tartalmasabb életmód felé keresik az utat. Ilyen értelemben csak variánsai Raffai eddig megjelent írásainak, újabb csapata annak a vonulásnak, amely a versekkel, a Rézszege virágzás önemésztő, hevült felzúdulásaival kezdődött, regényével (s az ebből írt drámával), az *Egyszál magam fuldokló*, kíméletlen igazságosztásával folytatódott, majd a másik két drámában, a *Diplomásokban* és *Az utolsó tétben* mutatkozott meg. A novellákban nem új arcát ismerjük meg az írónőnek, hanem ugyanannak az arcnak több, mélyebb vonását. Mintegy összefűzi, korszorúba fonja az eddig ismert más műfajú írásokat ez a huszonnégy novella (karcolat, tárca, elbeszélés). Nem is „új korszak”, hisz az első novellák még a versíró (a szorgalmasabban verselő) időszakban keletkeztek, a regény és a drámák előtt, az utóbbiak pedig ezek közben: *egy* élménykör, *egy* idegrendszer, *egy* gondolatvilág robbanásai, sistergései.

Nem önkényesen használom ezeket az erős, expresszív kifejezéseket, hanem Raffai Sarolta írói temperamentumához igazítom őket, indulatai hőfokához és ritmusához. Ez a temperamentum a legerősebb ismertetője írásainak, s aki elemezni akarja, annak elsősorban az aktivitás jelentésárnyalatait kell elemeznie. Cselekvő irodalom ez, élénk beleszólás a társadalom életének fontos ügyeibe, a közszolgálat, az egymás elviselését nehezítő önzés, a közösségi és családi nevelés, a harácsolás problémabokrait, alkotó és ártó magatartásformákat ábrázol. Aktív irodalom, mert nemcsak ábrázol, hanem indulatosan ítélkezik is, korhadtt törvényeket rombol, s keresi a humánusabb, önzetlenebb együttélés törvényeit. S igen-igen dinamikus a cselekmény vezetésében is, keveset meditál, lendületesen indítja és sodorja hőseit az ütközetekbe.

Témaival csak külsődlegesen jellemezhetjük őt. Regényben, drámában s egy-egy novellában emlékezetesen ábrázolta a kiszolgáltatott nőt, a konyha és az ágy mártírját, de nem maradt ennek a „specialistája”. Sőt, a kötet novelláiban a férfiak és a nők párbajában tíz közül hétszer a férfipozíciót választja. Ezek az összecsapások

azonban nem a „nemek harcának”, a régi pernek a felújításai (igaz, az ellenkezőjére, a megbékélésre, a harmonikus együttélésre sem tud történetet). A nemekhez nem kötődő viselkedési formák, elvek és elvtelenségek foglalkoztatják, a *Micsoda tavasz!*-ban például az erkölcstelenül taktikázó férfit, a *Részvét*-ben az erkölcstelenül nagyzó, úrhatnám, szerepjátszó nő. — A hivatalnokok láthatóan nem kedvencei, elevenen szikrázik a dühe a hatalmaskodó, öntelt hivatali oligarchákra. De ez sem rögeszmés témája, a *Vasderes* című remek novellában éppen egy tiszttségviselőt, egy téeszelnököt emel a fénybe; egy „hivatal”-nokot, aki még emlékszik e szó első jelentésére. — Ugyanígy nem krónikása egy-egy korosztálynak sem, tizenhat éves sorsok is, középkorúak is foglalkoztatják, és kitűnően ismeri a nagyon öregek, a kortól is törött jellemű emberek világát. Egyik legkeményebb írása az *Epizód*, amelyben egy öreg arisztokrata házaspár szájalmas párbaját, utolsó energiájuk fellobbanását ábrázolja, a nő embertelen makacs előítéleteinek a szikrázását, az öregember roncsolt ösztöneinek állati lázadását. — Egy-két elbeszélésben a nemzedékek állnak szemben egymással, de hamar kiderül, hogy itt is az elvek, az érvek a fontosak.

A magatartás példaadó, vonzó, pozitív formái is megtalálhatók ezekben az írásokban, de igazán akkor van elemében, amikor a torz formákat, a romlott szemléletet — az elvakult gyűlöletet, a kisszerűséget, az állott előítéleteket, a cinizmust — tűzi tollára. Ábrázoló módszerként szívesen választja a festegető, részletező aprólékoságot, nemcsak a szemléletességet nyeri vele, hanem a véleményét is el tudja mondani általa, amikor például a helyszínt rajzolja érzékletesen és tendenciózusan (*Micsoda tavasz!*), vagy a női kozmetika és öltözködés fogásait részletezi, a nevetségességig (*Részvét*, *A tartás*). Kitűnően ismeri a kisszerűség minden titkait, bravúrosan szinte parodizálja a kicsinyességet; a gondolkodás és a viselkedés alpáriságának gazdagon hiteles, szociográfia-értékű gyűjteményét találjuk sok novellájában. Az erősebb elítélő hatásért akár túlzásra, önkényességre is hajlandó, és szívesen hoz áldozatot az élmény alkalmian friss, riportos megjelenítésének érdekében. Remek szituációérzéke van, apró mozzanatokkal, a szereplők mozgásával, jelentéktelen félszavaikkal is éreztetni tudja nemcsak közérzetüket, hanem egymáshoz való viszonyukat is. Jellegzetes a kulisszák, kellékek és a jellem harmóniája, a *Részvét*-ben például: a „gyöngyházfényű körmök” és a „lakkos hátú bogarak siklórepülése” az alak jellemének jelző díszlete — ha meg se szólálnának alakjai, akkor is tudnánk róluk egyet-mást.

Elragadtatottan ítélkezik, kegyetlenül szembemond mindent, a csontokig átvilágítja alakjait. Vannak ugyan ambivalens érzései: a Kitagadottban érzékeny részvéttel nézi, de ostorozza is a gyermeteg, mártírsorsra ítélt öregembert, aki megértést vár gyilkosaitól. A legtöbbször azonban, a jellemzőbb írásokban, egyértelműen elfogult a hőseivel szemben. Akit pellengérré akar kötni, azt száz hurokkal köti ki. A Rugósoron anyája — a modora már az első képből minősítette őt — durván elutasítja a segítő figyelmet, s amint eszik, a csirkehússal együtt egy bogarat is a szájába tesz. „Aztán némán ült, s csak rágott konokul, bogarat, taréjt.” S még ez sem elég, még egy erős vonás kell a portréra: „... a csirke szeméit mutatóujjával nyomkodta ki, úgy ülték a sötétkéék szegélyes, fehér gömbök körme hegyén, mint apró, idegen világbeli, ellenséges állatok.” S fokozza a fokozhatatlant: pár sorral lejjebb kukacokkal rágatja szét, ha képzeletben is, az öregasszonyt. Innen aztán csak hihetetlen fordulattal lehet visszaváltani a novellát a részvét felé.

Ennek a keményen moralista és leleplezéseiben komor világnak nem alapvonása a humor, a jókedély, de a stíluspróbálkozások és a nyelvi erőpróbák nem idegenek tőle. (*A Tenyészet* — formájában — ilyen stílusbravúr, fanyar játék a profanizált áhítattal, a nagyképű méltósággal, a Korom című monológ pedig, amelyet, hogy hiteles beleélés a kamasz világába, helyzetébe, forrásértékű kamasznyelvi gyűjtemény). Jobban illik hozzá viszont az ironia, az éles és érdes gúny: erős nyelvi jellegzetességei a párbeszédek közé szúrt, belső beszéddel elmondott epés-csúfodá-

ros megjegyzések, a fölényt adó, a véleményt félreérthetetlenül kimondó csipések-vágások.

A kötet néhány halványabb darabja nem fakítja a novellista Raffai Sarolta: szép bemutatkozását, a kispika felzárkózását a líra, a regény s a dráma — mellé. A titok itt nem a műfajok variálásában van, hanem hogy minden műfajban jószemű és alakító szándékkal elfogult felfedezője a való világ jelenségeinek. (*Magvető*, 1972.)

FARKAS LÁSZLÓ

Rákossy Gergely: Fülüket lebegtető elefántok

„Bizony ő kedvét lelte abban, hogy felfújja a dolgokat. De lehet-e egyáltalán másképpen írni, érdemes-e?” — kérdezi Rákossy Gergely egyik hőse a *Fülüket lebegtető elefántok* hangzatos címet viselő új kötetében.

Az író sok kérdést feltesz ezekben az írásokban. Ilyeneket: „... Mi az értelme? ... A káposztát megesszük, a bútort beállítjuk a szobánkba, ... a kavicsot leszórjuk az útra, ..., de mi értelme van akkor mondjuk az állatkertnek? ... Egy elefántnak: a nagyvárosban ... Mi értelme?”

Az író válaszol is ezekre a kérdésekre, többek között így is: „... ha időnként nem lennének ilyen értelmetlen pillanatok, sokan talán nem is lennének képek tovább csinálni azt, aminek van értelme.”

Vagyis kereső, kérdező, válaszoló és újra csak kérdező módszerrel gondolkodó, alkotó író könyvét olvassuk. Kérdései kellemetlenek olykor, s válaszai sem mindig meggyőzőek, de semmiképpen nem hagyják — jó értelemben — nyugton az olvasót, s ez a legfőbb érdeme annak a módszernek, amelyet Rákossy kezdetől fogva alkalmaz írásaiban.

Mindig érdes, izgatott, „rázós”, beolvasó, ráolvasó, csipős, szúrós, sértődött. Az író is, írásainak hősei is ebben a lelkiállapotban vizsgálnak csaknem minden jelenséget.

Hősei olyanok, hogy ha elolvassák egy szörpösüveg címkéjén, hogy abban C-vitamin található, akkor nekilátnak vegyelemezni, s felháborodásuk az egekig hatol, amikor kiderül, hogy nincs vitamin a vizsgált italban. Harcolnak a közhelyek s az ebből fakadó hazugságot minden apróbb-nagyobb megnyilvánulása ellen.

A figurák jórészt az ötvenes évekből származó gyanakvásaikkal vizsgálják a világot ma is. A kérdezés, a kételkedés és gyanakvás így egyfelől anakronisztikus elemeket is hordoz — másfelől viszont napjainkban sem nélkülözhető az a kételkedve kérdező, mindig a lényegyet kutató szemlélet, amely Rákossy írásainak sajátja.

Az író és hőseit gyanakvóvá tette a megélt 2—3 évtized, sejtjeikben hordják saját sorsukból adódó bizalmatlanságukat, nem keresik a harmóniát, de nem nélkülözik a lírai esendőséget sem. Esendően emberi figurái — csakúgy mint az író is — dühösek, ez a düh többnyire a tehetetlenségből ered. Felborzolódnak, ha azt olvassák: tilos az átjárás — s mindig, erre is megkérdezik: miért?

Rákossy Gergely e kötet alapján sokműfajú író, hiszen hangjáték, riport, esszé, novella, kisregény mind megtalálható e kötetben. Természetesen soha nem a műfaj a lényeges Rákossy számára sem. A tudományos-fantasztikus elemek (*Jelentés a Terra 1-ről*) csak apropók számára, hogy múltjának emlékeit (fogolytábor, az ötvenes évek „kenaftermetető kampánya” stb.) elmondhassa. Azok az ötvenes években játszódoó írásai, amelyek a legtöbb satirikus elemet tartalmazzák (*Harci feladat*, *Százhatvan forint*), a mai fiatalabb olvasónak talán érthetetlenek, s a fantasztikum